

Проте в асоціативному сприйнятті Міцкевича дім символізує цілий світ, що поєднує минуле, теперішнє і майбутнє. Для поета втрата Вітчизни асоціюється зі знищенням власного дому і примусом відмовитися від всього, що було дорогим його серцю. Особливого змістового наповнення письменник надає словам, які зазвичай сприймаються як буденні і не несуть глибокого змісту. Проте в його свідомості слова як «*ulica*», «*okno*», «*ogród*» набувають особливого звучання, стають джерелом багатьох предметно-асоціативних рядів, що мають спільне ядро, представлене словом «*ojczyzna*».

У секторі сприймання через елементи національної матеріальної та духовної культури головне місце займає захоплення національними звичаями, традиціями. Те, з якою докладністю поет показує на сторінках своїх творів («Дзяди», «Пан Тадеуш») народні традиції, відзначення різних свят, свідчить про те, що він невимовно захоплюється фактом збереження народом упродовж багатьох віків щільного зв'язку із предками, які ці звичаї започаткували. Про особливе ставлення Міцкевича до вітчизняної духовної культури виразно говорить той факт, що всі звичаї описані письменником дуже детально. Це свідчить, що поета цікавила і захоплювала народна культура поляків і литовців. У своїх творах він ніколи не виступав звичайним оповідачем, а навпаки – завжди акцентував на своїй активній участі у тому, про що писав.

Міцкевич уважно ставився і до так званих другорядних елементів змістового контексту своїх творів – до опису побуту народу і шляхти («Пан Тадеуш»). Ці реалії не впливають на базовий зміст творів, але роблять їх реалістичними, правдивими. Те, як автор описує про помешкання, двори, одяг своїх героїв, свідчить, що йому це добре знайоме і близьке серцю [2, с. 175].

Останній сектор семантичного поля категорії «вітчизна» закладений у реаліях світу природи. Саме її образи часто постають в уяві Міцкевича, коли він перебуває на відстані від милих очам литовських полів, блакитних озер, запаху польських квітів, щебетання пташок («Кримські сонети»). Але ці образи з'являються не тільки у творах, написаних у вигнанні, а присутні і в ранній творчості. Бо поет був не байдужим до краси свого краю ще з дитинства. Він мав настільки вразливу душу, що з малих літ захоплювався красою рідної природи, про яку не забував протягом усього життя.

Отже, категорія «вітчизна» – важливе поняття в системі цінностей А. Міцкевича. Належачи одразу двом народам (Литві та Польщі), він зміг поєднати їх воедино і відтворити у власному поетичному світі. Акцентуючи увагу на матеріальних (реалії побуту) аспектах духовної культури народу, на його історії, природі, він творить цілісний, але складно структурований образ вітчизни.

Література

1. Czarnuch Z. Znaczenie pojęcia «ojczyzna» / Z. Czarnuch // Kultura i Społeczeństwo. – 1993. – nr 2. – S. 67–88.
2. Kozak P. Idea romantycznej ojczyzny w twórczości A. Mickiewicza / P. Kozak // Pamiętnik Literacki. – 2006. – nr 4. – S. 159–189.
3. Mickiewicz A. Wybór poezyj / A. Mickiewicz. – Wrocław : Ossolineum, 1974. – 710 s.
4. Nosowska D. Słownik motywów literackich / D. Nosowska. – Warszawa : PWN, 2006. – 630 s.
5. Wachowicz B. W ojczyźnie serce me zostało / B. Wachowicz. – Warszawa : Interpress, 1991. – 274 s.

Науковий керівник – О. Б. Яручик, канд. філол. н., доц.

Катерина Миронюк, м. Луцьк

Модифікації жанру антиутопії в романі В. Рот «Дивергент»

Однією з найяскравіших ознак сучасної романної прози є жанрова розмитість: чітко визначити їх приналежність твору до конкретного жанру неможливо. Це стосується зокрема й антиутопії (класична антиутопія вважається елітарним жанром) та традиційних масово-літературних (детектив, пригодницький роман, науково-фантастичний роман та ін.). Яскраво процес розмивання жанрових меж, утворення дифузних міжжанрових чи міжвидових текстів спостерігається, скажімо, в таких творах, як «The Hunger Games» («Голодні ігри») С. Коллінз, «The Maze Runner» («Той, що біжить у лабіринті») Дж. Дешнера, «The Selection» («Вибір») К. Касс, «Час Великої Гри. Фантоми 2079 року» Ю. Щербака та ін. Схожу ситуацію спостерігаємо й у творчості молоді американської письменниці Вероніки Рот (нар. 1988 р.). Її перша книга «Дивергент» («Обрана») була перекладена багатьма мовами

та набула популярності серед читачів, що дало змогу швидко екранізувати роман. Літературний дебют письменниці відбувся 2011 р., тому творчість В. Рот ще не досліджувалася. Наступні книги трилогії з'явилися згодом: у 2012 р. – «Інсургент» («Буремна»), у 2013 р. – «Алігент» («Віддана»).

Особливості поєднання жанрових ознак антиутопії з іншими літературними жанрами описала С. Безчотнікова: «антиутопія в художній літературі постмодерної доби щонайчастіше виявляє себе як домінанта поліжанрової структури» [1]. Дослідниця, перш за все, тісно пов'язує жанр антиутопії з науково-фантастичними романами. До проблеми жанрових модифікацій антиутопії в контексті іншої проблематики звертається Л. Лавринович [5].

Мета нашої розвідки – аналіз модифікацій сучасної антиутопії в романі В. Рот «Дивергент». Літературознавчий словник надає таке визначення жанру антиутопії: «Антиутопія, або Негативна утопія – це зображення у художній літературі небезпечних наслідків, пов'язаних з експериментуванням над людством задля його «поліпшення», певних, частково принагідних соціальних ідеалів» [7, с. 48]. На основі праць таких дослідників, як А. Соловйова [10], І. Пархоменко [8], Б. Ланін [6], В. Кучер [4], можна систематизувати та узагальнити головні риси жанру антиутопії: зображення у творі замкненого «неідеального ідеального» суспільного устрою – найчастіше тоталітарного; наявність у такого суспільства зовнішнього ворога; система маніпуляцій, на основі яких тримається ієрархічна структура держави; сюжет будується на конфлікті між головним героєм та системою; трагічний фінал (головний герой програє системі).

Роман В. Рот «Дивергент» в універсальній онлайн-енциклопедії визначається як антиутопія [2]¹. Проте на нашу думку, виходячи з перелічених ознак, ми не можемо вважати цей твір «чистою» антиутопією. Доведемо це твердження.

Суспільство, зображене в романі, поділене на п'ять так званих «фракцій»: Альтруїзму, Правдолюбства, Безстрашності, Дружелюбності, Ерудитії. Назви спільнот відповідають головним чеснотам їхніх членів. Кожна фракція має свої обов'язки та функції: «*Working together, these five factions have lived in peace for many years, each contributing to a different sector of society. Abnegation has fulfilled our need for selfless leaders in government; Candor has provided us with trustworthy and sound leaders in law; Erudite has supplied us with intelligent teachers and researchers; Amity has given us understanding counselors and caretakers; and Dauntless provides us with protection from threats both within and without. But the reach of each faction is not limited to these areas. We give one another far more than can be adequately summarized. In our factions, we find meaning, we find purpose, we find life*» [11]². У зображеному в романі світі поділ суспільства на фракції пояснено тим, що поділ на фракції – наслідок і запобіжник можливих воєн, а також прагнення викоринити ті риси людства, які ведуть до світового безладу: «*Those who blamed aggression formed Amity*»; «*Those who blamed ignorance became the Erudite*»; «*Those who blamed duplicity created Candor*»; «*Those who blamed selfishness made Abnegation*»; «*And those who blamed cowardice were the Dauntless*» [11]³.

У романі зображене нібито ідеальне суспільство, в якому всі живуть дружно і де панує взаємодопомога. Але у процесі розвитку сюжету можемо спостерігати, що фракції зневажають одна одну і причиною цього є наклеп Ерудитів на інші спільноти. Ерудити не можуть стерпіти, що верховна влада належить Альтруїстам. Система правління, описана в романі, ієрархічна: керівну верхівку очолюють Альтруїсти, вони створили парламент, до якого входять представники кожної фракції, а в самих фракціях існують свої голови та ради. Альтруїстів обрали до влади тому, що вони її не прагнули: «*My father says that those who want power and get it live in terror of losing it. That's why we*

¹ Апельюючи до джерела, яке не може бути названим науковим, ми акцентуємо увагу на його масовості, а отже, здатності формувати стереотипи сприйняття того чи іншого художнього твору (особливо коли інших джерел немає або вони недоступні).

² «Працюючи разом, ці п'ять фракцій живуть у світі вже багато років, і кожна з них робить внесок у свій сектор суспільства. Альтруїзм задовольняє нашу потребу в самовідданій владі; Правдолюбство надає суспільству надійних та чесних юристів; Ерудитія забезпечує нас освіченими вчителями та дослідниками; Дружелюбність надає розуміючих вихователів та доглядальниць; Безстрашність гарантує захист від внутрішньої та зовнішньої небезпеки. Проте вплив кожної з фракцій не обмежується цими сферами. Ми даємо один одному набагато більше, ніж можна описати словами. У своїй фракції ми знаходимо нашу мету, бачимо в ній своє життя» (тут і далі переклад наш – К. М.).

³ «Ті, хто звинувачували агресію, сформували Дружелюбність»; «Ті, хто звинувачували неосвіченість, створили Ерудитію»; «Ті, хто звинувачували лукавність, – Правдолюбство»; «Ті, хто звинувачували егоїзм, створили Альтруїзм»; «А ті, хто звинувачували боягузтво, утворили Безстрашність».

have to give power to those who do not want it» [11]¹. Жанін, яка очолює фракцію Ерудитів, прагне тримати все під контролем, а для цього – скинути владу і знищити Альтруїстів, тому за допомогою винайденої сироватки створює армію підвладних собі людей. Сироватка дозволяє маніпулювати суспільством, але перед Ерудитами постає проблема – дивергенти, люди, не підвладні маніпуляціям. Тому фракція Ерудитів розробляє тест, який повинні пройти усі підлітки, що досягнули 16 років. Цей тест визначає їхню схильність до тієї чи іншої фракції, але насправді це спосіб викривання дивергентів, здатних повстати проти влади. Ерудити запевнили всі фракції в тому, що дивергенція – страшна річ, яку необхідно знищувати.

Дивергентами є головні герої роману – Тріс і Тобіас, які прагнуть зламати систему і протистояти владі Ерудитів. Найбільша кількість дивергентів перебуває у фракції Альтруїстів, саме тому її прагне знищити Жанін. Вона боїться, що система може бути зруйнована, а після цього настане хаос.

Простір міста, зображеного в романі, є замкненим: герої за його межі ніколи не виходили, ніхто не знає, що знаходиться за парканом, навіть Ерудити. Це незнання тривожить їх: Ерудити вважають свою фракцію найосвіченішою. Для втілення свого плану Ерудити і створюють найрізноманітніші сироватки, які здатні змінювати свідомість, викликати галюцинації, повністю контролювати людей на відстані та змушувати говорити правду. Лідер Ерудитів шукає союзників серед фракції Безстрашних (а саме лідера фракції – Еріка), оскільки розуміє, що для досягнення мети потрібна армія: *«A faction of intellectuals is no army. We are tired of being dominated by a bunch of self-righteous idiots who reject wealth and advancement, but we couldn't do this on our own. And your Dauntless leaders were all too happy to oblige me if I guaranteed them a place in our new, improved government»* [11]².

Отже, коли ряд ознак зображуваного суспільства підпадає під антиутопічні риси (поділ на фракції, тотальний контроль, ідеологія, замкнений простір, головні герої-інакодумці), то ряд жанрових ознак виходять за межі антиутопічних.

У творі присутні ознаки екшну. Хоч це жанр фільмоіндустрії, молода письменниця вдало перенесла основні його принципи у свій роман, що, очевидно, й дало можливість швидко екранізувати твір. Одна з ознак цього жанру – прагнення головних героїв самостійно відновити справедливість, що нерідко переростає у маленьку війну. Головні герої роману борються проти агресії Ерудитів, їхнє прагнення відновити справедливість переростає у війну проти маніпуляції, тиранії та проти знищення невігідних людей. В антиутопіях влада – втілення зла, вона маніпулює та керує людьми, тоді як у романі В. Рот керівна верхівка є зразком хорошого правління. Альтруїсти – еталон правильного суспільства, вони допомагають усім, обмежують себе у побуті, а також є носіями цінної інформації (про це йдеться у третій книзі трилогії «Алігент»). Фракція Ерудитів на чолі з Жанін протиставляється їм (власне, головний конфлікт твору базується на протистоянні цих сил).

По суті, авторка прагнула не так створити антиутопію, як написати комерційно успішний текст. Оскільки головна героїня є вихідцем із фракції Альтруїзму, письменниця прагне показати якнайкраще те суспільство, в якому виросла Тріс. Виходить за межі традиційної антиутопії і фінал трилогії, коли головна героїня, успішно пройшовши всі випробовування та перемігши систему (чого в класичній антиутопії автори не демонструють), безглуздо гине.

У творі можна провести і жанрові постапокаліптичні паралелі. Саме цей аспект актуалізують, коли визначають жанрову приналежність екранізації роману [3]. Постапокаліпсис, або постапокаліптика (англ. post-apocalyptic), – піджанр наукової фантастики, в якому дія розвивається у світі після якої-небудь глобальної катастрофи. Постапокаліптична фантастика зображає світ або цивілізацію після катастрофи, яка руйнує світ [9]. У третій частині трилогії розповідається, якою ціною лідери Альтруїзму володіли інформацією. Коли головні герої нарешті виходять за межі міста, то визнають, що багато століть тому науковці внаслідок експериментів пошкодили ДНК та РНК людства. Тоді розпочалася громадська війна за «Чистоту». Битву вели люди, чиї гени були пошкодженими. Усі ті, хто вижив, вирішили продовжити справу своїх предків, тому і створили ряд

¹ «Мій батько казав, що ті, хто прагнуть влади і отримують її, живуть у вічному страхі втратити її. Саме тому ми надаємо владу тим, хто не прагне її».

² «Фракція Ерудитів – це не армія. Ми втомилася від переваги купки самовдоволених ідіотів, які зневажають багатство та прогрес, але самі не здатні нічого змінити. А ваші Безстрашні лідери залюбки підкорились мені, а я гарантую їм місце в новому, покращеному парламенті».

різних міст, в яких досліджували створення нового покоління дивергентів (генетично здорових людей).

У романі спостерігаємо й ознаки науково-фантастичного пригодницького роману: тема науково-технічних досягнень; заплутана інтрига – головні герої переслідуються фракцією Ерудитів; мотив таємничості, загадковості – із кожним розділом роману відкриваються все нові секрети головних героїв; наявність перешкод, які головний герой повинен подолати тощо.

Таким чином, В. Рот відходить від традиційного жанру антиутопії, поєднуючи у своєму романі ознаки різних жанрів: науково-фантастичного пригодницького роману, екшну, постапокаліпсису (хоч ми свідомі, що самі названі жанри мають багато спільного) тощо. Така модифікація є звичною в епоху постмодернізму. Контамінація різних літературних жанрів робить твори цікавішими та збільшує читацьку аудиторію.

Література

1. Безчотнікова С. В. Російська літературна антиутопія межі ХХ–ХХІ століть: динаміка розвитку, вектори модифікацій, типологія : автореф. дис ... д-ра філол. наук: 10.01.02 / Світлана Володимирівна Безчотнікова. – Київ : Б.в., 2008. – 40 с. – На укр. яз.
2. Дивергент [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/Обрана_\(роман\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Обрана_(роман))
3. Дивергент [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/Дивергент_\(фільм\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Дивергент_(фільм))
4. Кучер В. Сюжетно-образні константи романів-антиутопій / В. Кучер // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Літературознавство / за ред. М. Ткачука. – Тернопіль, 2010. – Вип. 30. – С. 193–200.
5. Лавринович Л. Б. Время в антиутопическом дискурсе (на материале украинской и русской прозы конца ХХ – начала ХХІ веков) / Л. Б. Лавринович // Литературоведение на современном этапе: Теория. История литературы. Творческие индивидуальности. Вып. 2 : К 130-летию со дня рождения Е. И. Замятина. По материалам международного конгресса литературоведов 1–4 октября 2014 г. : в 2-х кн. Кн. 2 / сост. Н. Н. Комлик. Елец : Елецкий государственный университет им. И. А. Бунина, 2014. – 471 с.
6. Ланин Б. Анатомия литературной антиутопии / Б. Ланин // Общественные науки и современность. – 1993. – № 5. – С. 154–163.
7. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 752 с.
8. Пархоменко І. І. Антиутопія: інтерпретація в сучасному літературознавстві // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2011. – № 963. Сер. : Філологія. – Вип. 62. – С. 217–222.
9. Постапокаліпсис [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Постапокаліпсис>.
10. Соловійова А. Антиутопія як символічна модель суспільства тотальної деперсоналізації / А. С. Соловійова // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. – 2011. – Т. 162, Вип. 150. – С. 57–63.
11. Roth, Veronica. Divergent [Електронний ресурс] / Veronica Roth. – Режим доступу : http://royallib.com/book/Roth_Veronica/Divergent.html

Науковий керівник – Л. Б. Лавринович, канд. філол. н., доц.

Олена Нагурняк, м. Луцьк

Подорожі як джерело натхнення до написання публіцистичних творів Г. Сенкевича

Польських, вітчизняних науковців здебільшого цікавили як об'єкти досліджень художні твори Г. Сенкевича, проте його публіцистична спадщина залишилася поза увагою літературознавців, культурологів, мовознавців, істориків, журналістів. Більш глибокого вивчення змістового, функціонального навантаження вимагають публіцистичні твори митця, що й зумовлює актуальність нашого дослідження, метою котрого є аналіз передумов звернення автора до публіцистичного жанру та вивчення матеріалу публіцистики Г. Сенкевича.

Першим, хто почав розглядати листи Г. Сенкевича як репортажі, був професор К. Вика. Так, у вступі до видання публіцистики митця у 1966 р. він зазначав: «Таки wspólny blok interpretujący, w którym nie liczy się istnienie lub nieistnienie tematu historycznego, to Listy z Ameryki, reportaż-relacja oraz